

Сув ресурсларидан мукаммал фойдаланиш

Асосий адабиётлар:

1. Valiev X.I., Murodov Sh.O., Xolboev B. “Suv resurslaridan mukammal foydalanish va muhofaza qilish”, Darslik. T. Fan va texnologiya, 2010. - 167 b.
2. Murodov Sh.O., Valiev X.I., Xolboev B. “Suv resurslaridan mukammal foydalanish va muhofaza qilish”, O’quv qo’llanma. T. Aloqachi, 2007. - 160 b.
3. Авакян А.Б., Широков В.М. «Комплексное использование и охрана водных ресурсов», Учебное пособие. Москва: 1990. – 322 с.
4. R. Quentin Grafton, Karen Hussey. “Water Resources Planning and Management “, Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York: 2011. – 801 p.

Мавзу: ФАННИНГ ПРЕДМЕТИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

Режа:

1. Фаннинг қисқача тарихи;
2. Табиий ресурслардан оқилона фойдаланишни тарихий, ижтимоий ва иқтисодий зарурияти;
3. Иқтисодий тараққиётни таъминлашда фаннинг тутган ўрни ва роли;
4. Фандаги асосий тушунчалар ва атамалар, уларнинг мазмуни.

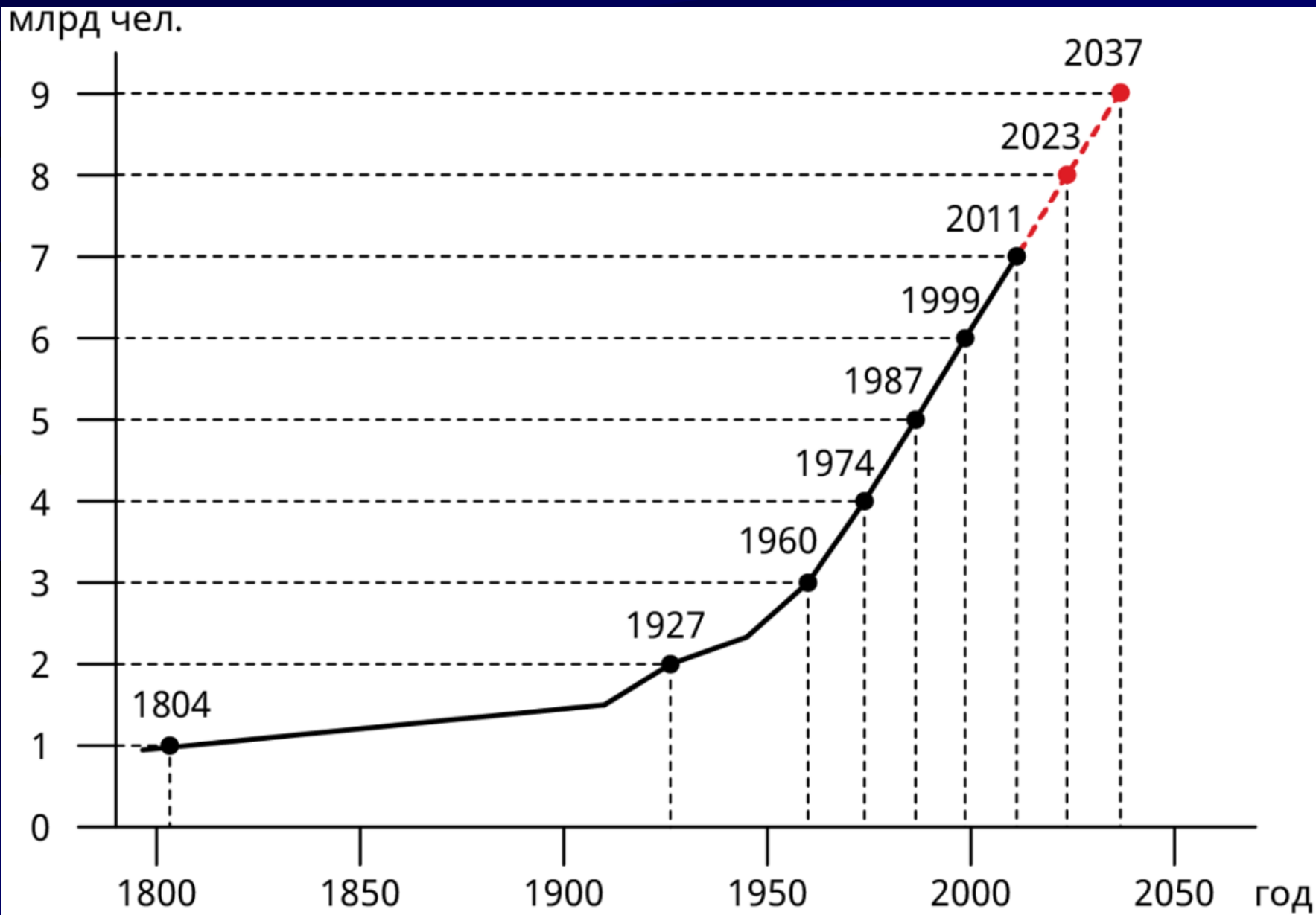
Кириш

- Халқимиз азал-азалдан сувни эъзозлаб, унинг ҳар томчисини ҳатто тиллога менгзайди. Асрлар оша ўз оҳорини йўқотмай келаётган «Сув – бебаҳо бойлик», «Сув – зар, сувчи – заргар» каби мақоллар ҳам обиҳаётнинг қанчалик қадрли неъмат эканлигидан далолат беради. Ер юзида ҳаёт мавжудлигининг асосий манбаи ҳам сувдир. Маълумки, инсоният, ўсимлик ва ҳайвонот олами, умуман, ҳеч бир жонзот сувсиз яшай олмайди. Ер шарининг учдан икки қисми сув билан қопланган бўлса-да, унинг **97,5 фоизи шўр сувлар** бўлиб, ишлатишга яроқсиздир. Қолган **2,5 фоизи чучук сув** ресурсларини ташкил этиб, унинг 79 фоизи абадий музликлар, 20 фоизи ер ости сувлари, 1 фоизи эса дарё ва кўллар ҳиссасига тўғри келади. Маълумотларга қараганда, дунё аҳолисининг ҳар **10 нафардан 4 нафари тоза ичимлик суви** етишмайдиган ҳудудларда яшайди. БМТ экспертлари томонидан 2030 йилга бориб Ер **шари аҳолиси 8,2** миллиардга, 2050 йилда эса **9,8** миллиардга етиши башорат қилинмоқда. Табиийки, инсоният кўпайган сари сувга бўлган талаб ортиб боради.

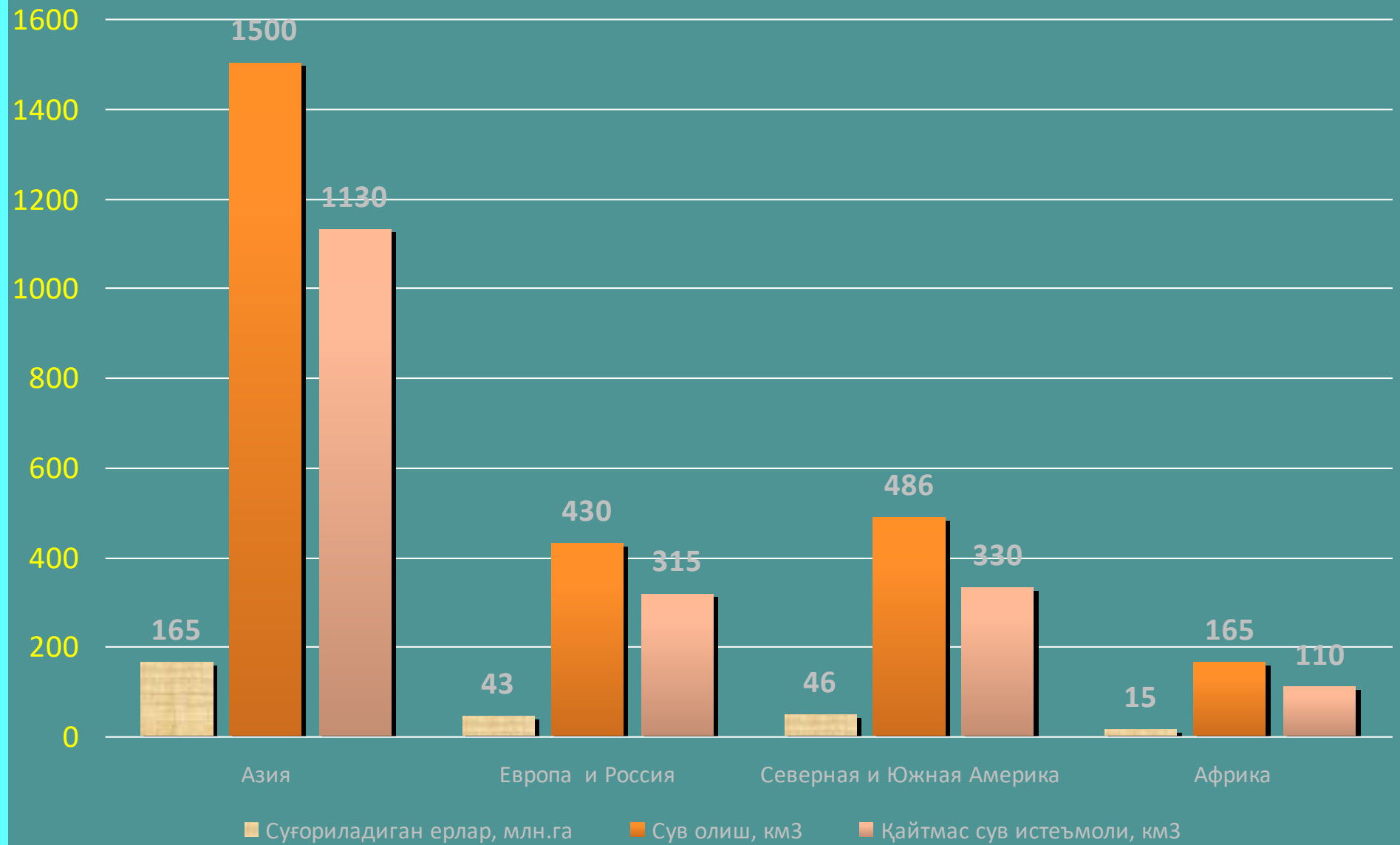
- Океан ва йирик денгизлардан анча олисда, қурғоқчил минтақада жойлашган Ўзбекистон учун ҳам сувнинг аҳамияти бениҳоя катта. Мамлакатимизда фойдаланиладиган сув ресурсларининг **80 фоизга яқини (тахминан 41,5 км³ /йил)** қўшни республикалар ҳудудидаги музликлар ҳисобига шаклланади. Глобал иқлим ўзгаришлари сабабли Тожикистондаги мавжуд **8** мингдан ортиқ музликлар майдонининг 30 фоизи, Қирғизистондаги 10 мингга яқин музликлар майдонининг 16 фоизи эриб кетган. 2030 йилга бориб музликларнинг яна 15–20 фоизи йўқолиб кетиши башорат қилинмоқда.

Планета ахолисининг усиб бориши

Дунё бўйича суғорма дехқончиликда сув истеъмоли

Маҳсулот номи (1 кг)	Зарурий сув миқдори (литр)
1. Мол гўшти	15000
2. Пишлоқ	5000
3. Чўчка гўшти	4800
4. Товуқ гўшти	4300
5. Дуккаклилар	4000
6. Гурунч	3400
7. Соя	2100
8. Нон	1300
9. Бугдой	1000
10. Помидор	180
11. Салат	130
12. Картошка	100

Битта гамбургер
тайёр бўлиш учун
2400 литр сув
кетади

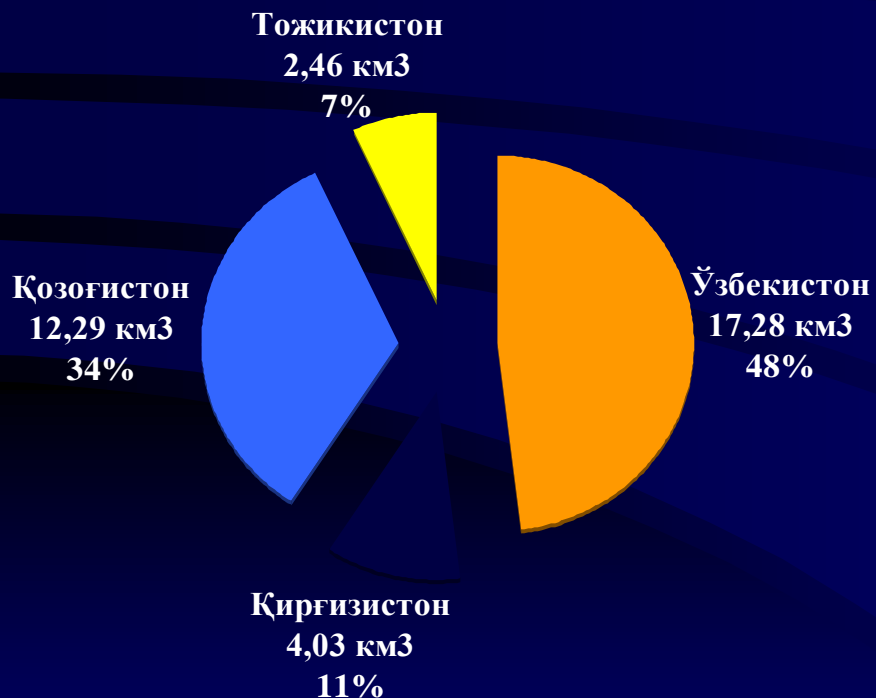

Сирдарё ва Амударё ҳавзаларида мавжуд сув ресурслари ва унинг давлатлар ўртасида тақсимланиши

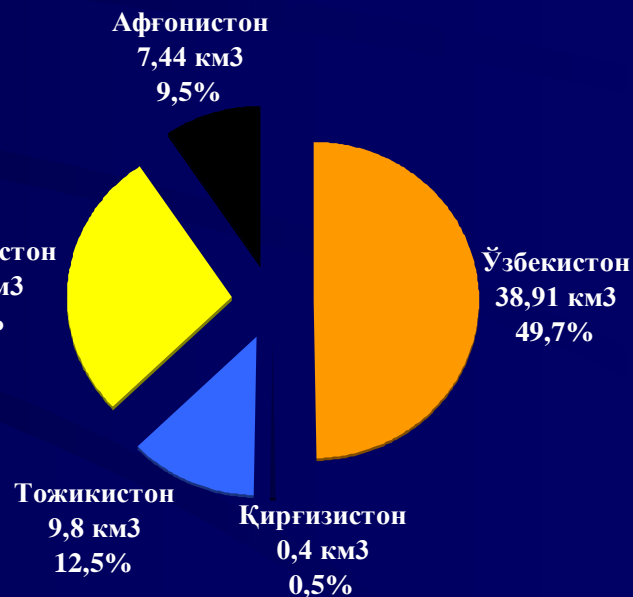
Давлатлар	Жами	Шу жумладан	
		Сирдарё	Амударё
Ўзбекистон	56,19	17,28	38,91
Қирғизистон	4,41	4,03	0,38
Қозоғистон	12,29	12,29	
Тожикистон	12,34	2,46	9,88
Туркманистон	21,73		21,73
Афғонистон	7,44		7,44
Жами	114,4	36,06	78,34

Сирдарё, Амударё ҳавзаларидаги мавжуд ва истеъмол қилинадиган сув ресурслари

Сирдарё 36,06 км³

Амударё 78,34 км³

Ўзбекистон Республикасида сув ресурсларини бошқариш

Иқтисодиёт соҳалари бўйича сўвнинг ишлатилиши

Қишлоқ хўжалиги – 90%

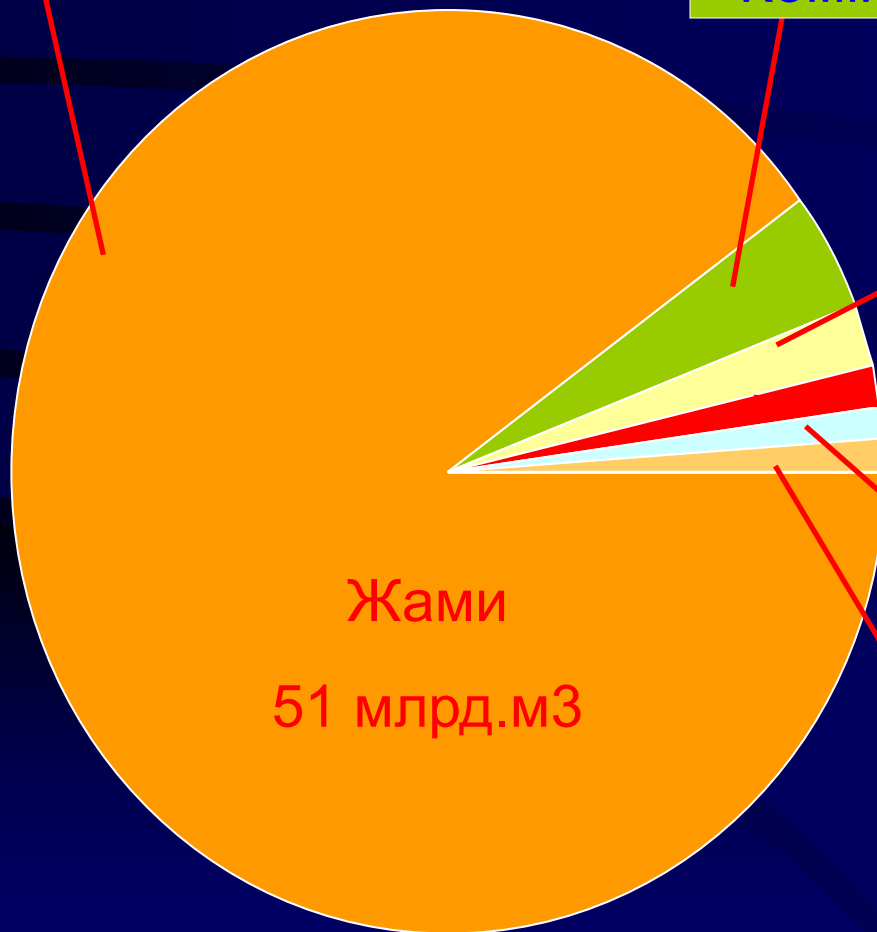
Коммунал хўжалиги – 4,2%

Энергетика – 2,3%

Саноат – 1,3%

Балиқчилик – 1,2%

Бошқалар – 1,0%

Сув ресурслари кам бўлган йиллар

2000й.

2001й.

2008й.

2011й.

Ўзбекистон Республикаси сув хўжалиги

- **180** минг.км суғориш тармоқлари
- **160** минг. дона сув хўжалиги иншоотлари;
- **800** та йирик иншоотлар;
- йиллик электр энергияси сарфи **8,2** млрд.кВт соат бўлган **1496** та насос станциялари;
- **19,1** млрд.м³ бўлган **55** та сув омборлари;
- **4124** дона суғориш тик қудуқлари;

- **102,8** минг.км очик зовур тармоқлари;
- **38,3** минг. км ёпиқ дренаж тармоқлари;
- **3451** та тик дренаж қудуқлари;
- **153** та мелиоратив насос станциялари;
- **24839** та кузатув қудуқлари ва бошқа.

Ўзбекистон Республикасининг “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги қонуни

- 30.11.2021 йилдаги Қонунга ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди.

Қонун 1993 йил 6 майда қабул қилинган бўлиб, ХХІХ БОБ 119-моддадан иборат республикамизда сув ресурсларини бошқариш ва улардан фойдаланиш борасидаги муносабатлар ушбу Қонун асосида тартибга солинади.

35-модда. Сувдан фойдаланувчиларнинг мажбуриятлари

50¹-модда. Қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун сув ресурсларидан фойдаланувчи сув истеъмолчиларининг мажбуриятлари

Сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тартибини бузганлик учун жавобгарлик

- Сув истеъмолчилари томонидан лимитдан ортиқча сув олинганлиги учун – лимитдан ортиқча олинган ҳар минг кубометр сув учун - белгиланган энг кам ойлик иш ҳақи миқдорининг **10 фоизи миқдорида**;
- Сув олишга рухсат этилмаган жойлардан сув олганлик учун, шунингдек сувдан фойдаланувчилар ва сув истеъмолчилари томонидан сувни ўз бошимчалик билан эгаллаганлик учун – олинган ҳар минг кубометр сув учун - белгиланган **енг кам ойлик иш ҳақининг 20 фоизи** миқдорида жарима санкциялари қўлланилади.
- Бир йил мобайнида сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли тартиби такроран бузилган тақдирда ушбу бандда кўрсатилган жарима санкциялари **ўн баравар** миқдорида қўлланилиши белгиланган.

Сув тежамкор технологияларни жорий этишни рағбатлантириш

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Пахта хомашёсини етиштиришда томчилатиб суғориш технологияларидан кенг фойдаланиш учун қулай шарт-шароитлар яратишга оид кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида» 2018 йил 27 декабрдаги ПҚ-4087-сон Қарорига асосан:

» Гектарига 8 млн. сўмдан субсидия берилади
Ўзбекистон Республикаси давлат бюджети маблағлари ҳисобидан пахта хомашёси ишлаб чиқарувчиларига томчилатиб суғориш технологияларини жорий қилиш учун ғўза экиладиган майдоннинг ҳар бир гектарига 8 млн. сўм субсидия тақдим этилади.

» Кредит миқдорининг 10 фоизли пункти тўлаб берилади
Пахта хомашёси ишлаб чиқарувчиларига томчилатиб суғориш тизимларини қуриш, реконструкция қилиш ва уларнинг бутловчи қисмларини сотиб олиш учун ажратиладиган кредитлар бўйича фоиз харажатлари тижорат банклари томонидан белгиланган фоиз ставкасидан бир гектарга 20 млн. сўмдан ошмайдиган қисмининг 10 фоизли пункти миқдорида қопланади.

» 2021 йилнинг 1 январига қадар божхона божини тўлашдан озод этилади
Маҳаллий ишлаб чиқарувчилар, шунингдек, томчилатиб суғориш тизими ускуналарини ишлаб чиқарувчилар томонидан олиб кириладиган, томчилатиб суғориш технологиясини жорий этиш учун зарур бўлган бутловчи қисмлар ва хомашёлар 2021 йилнинг 1 январига қадар божхона божини тўлашдан озод этилади.

» 5 йил муддатга ягона ер солиғи тўламайди
Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 428-моддасига асосан юридик шахслар, ер участкасининг қайси қисмида томчилатиб суғоришдан фойдаланилаётган бўлса, ўша қисмида томчилатиб суғориш тизими жорий қилинган ойдан бошлаб беш йил муддатга ер солиғидан озод этилади.

Республика бўйича олинаётган сув миқдорининг ўзгариши

64
млрд.м³

A bar chart with two orange bars. The left bar is taller and contains the text '64 млрд.м³'. The right bar is shorter and contains the text '51 млрд.м³'. A blue arrow points from the top of the left bar to the top of the right bar, indicating a decrease.

Year	Volume (billion m³)
2018	64
2019	51

51
млрд.м³

1 гектар майдонга сарфланаётган сув миқдори

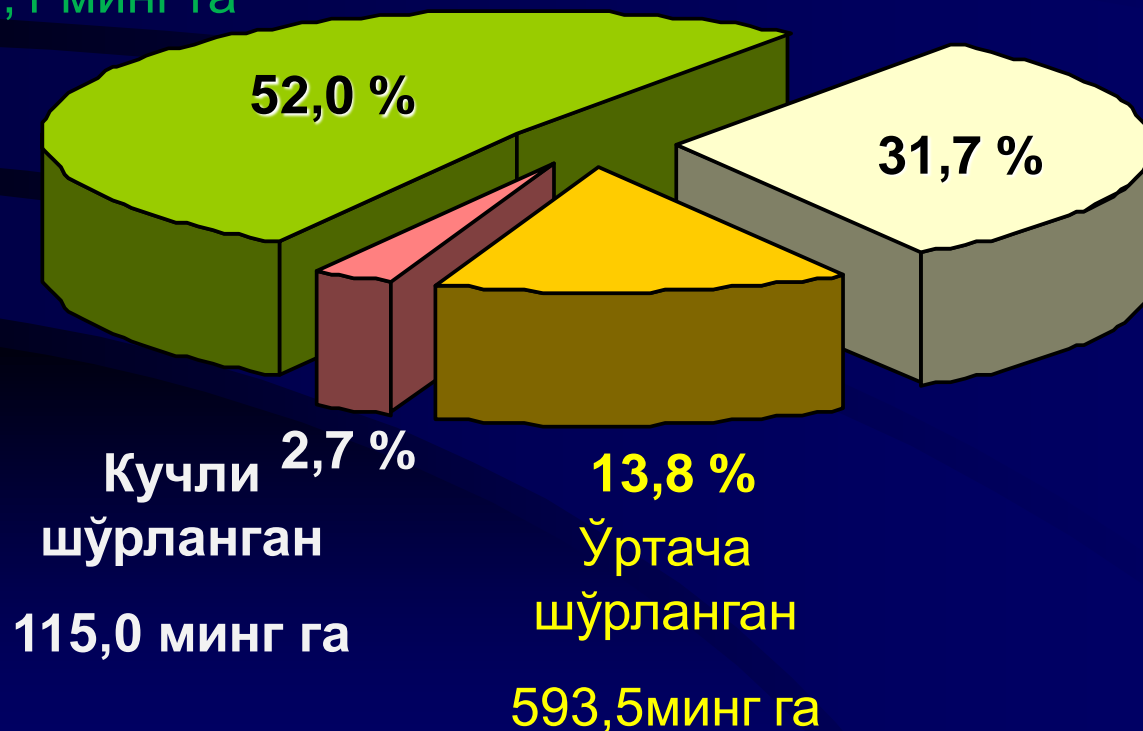
Суғориладиган ерларнинг шўрланганлик даражаси

Шўрланмаган

2236,1 минг га

Кам шўрланган

1363 минг га

Фанда учрайдиган асосий тушунчалар

- Сув ресурсларини муҳофаза килиш деб улар хоссаларини бузилиши ва ифлосланиши, беҳуда сарфланиши ва барвақт камайиб кетишини бартараф килишга йуналтирилган ҳукукий, ижтимоий, ташкилий, техник ва иқтисодий тадбирлар мажмуасига айтилади.
- Сув ресурслари тежамкорлиги деб уларни муҳофазаси ҳақидаги қонун ва қоидаларга тула амал қилган ҳолда бажарилган иш ёки ишлаб чиқарилган маҳсулот бирлигига уларни иложи борица кам сарфланишини таъминлашга айтилади.
- Сув ресурсларини бошқариш деб уларни макон ва вақт давомида тарқалишини ва тақсимланишини (миқдорини ва сифатини) истеъмолчи талабига мослаштиришга (қайта тақсимланишига) айтилади

Фанда учрайдиган асосий тушунчалар

- Сув ресурсларидан окилона (самарали) фойдаланиш-деб табиат муҳофазаси хақидаги барча қонун ва қоидаларга тула риоя қилган ҳолда улардан фойдаланиш жамиятга фақат ҳозирги кунда эмас, балки тасаввур қилиш мумкин бўлган узок келажакда ҳам энг юқори самара олишни таъминловчи фойдаланишга айтилади.
- Сув ресурсларидан окилона (самарали) фойдаланишга улар ресурслардан муқаммал (комплекс) фойдаланилгандагина эришиш мумкин.
- **Сув манбаларининг барча фойдали хосса ва хусусиятларидан бир вақтда ёки кетма-кет иқтисодий жиҳатдан окилона (самарали) фойдаланиш улардан муқаммал фойдаланиш дейилади.**